

Henry David Thoreau: *Élet elv nélkül* (1854)¹

A minap egy előadást hallgattam, de egyáltalán nem kötött le, lévén úgy éreztem, a beszélő témaidegen. Nem a szívéből szólt, hanem képességei határait feszegette – ezért, hogy a mondanivalója esetlen volt. Jobb lett volna, ha csak és kizárólag a saját tapasztalataira hagyatkozik, miként a költők. A legnagyobb elégtétel, amit valaha kaptam az volt, amikor valaki megkérdezte, hogy *én* mit gondolok – és figyelt is a válaszomra. Meglep, egyúttal megörvendeztet, amikor így járok: olyan ritka az ilyesmi, mint mikor valaki szóba áll a szerszámával. Ha az emberek akarnak tőlem valamit, az általában az, hogy mondjam meg, hány acre² nagyságú a birtokuk – tekintve, hogy földmérő vagyok – vagy, legfőlőbb, hogy miféle hírekkel szolgálhatok. Számukra olyan vagyok, mint a kagyló: nem törődnek a hússal, csak a héjjal. Egyszer eljött hozzám egy ember, meglehetősen messziről, hogy nem-e beszélnék a rabszolgaságról? Utóbb kiderült, hogy nyolcad magammal adtunk volna elő, szóval visszautasítottam a felkérést. Biztosra veszem (bár talán ebbéli tapasztalatlanságom miatt), ha meghívna valahova előadni, akkor *rám* kíváncsiak, legyen akár a legnagyobb ökör a témában, és nem arra, hogyan tudom kiszolgálni a hallgatóságot. Elküldtek értem, gázsit ígértek, szóval akkor is megkapják, amit akartak, ha halálra untatom őket.

Alább valami ilyesmiről lesz szó, olvasóim. Mivel *önök* olvasnak, én pedig nem vagyok éppen valami nagy utazó, nem ezer mérföldekre élő emberekről lesz szó, hanem a lehető legközelebbiekről. Mert az idő rövid – hagyjuk hát az ocsút, térjünk a bűzára.

Nézzük, mivel töltjük itt az időt, nézzük az életünket.

Ez a világ – piactér! Micsoda sürgés-forgás! Majd minden reggel a vonat zakatolására kelek, megzavarja az álmomat. Nincs sabbath. Csoda lenne egyszer is pihenőn érni az emberiséget. Nincs más, csak munka, munka, munka. Nem egyszerű olyan füzetet szerezni, amit ne vonalaztak és rubrikáltak volna meg előre a dollároknak és a centeknek. A minap látott engem egy ír, amint a mezőn üldögélek: biztosra vette, hogy a béremet számolgom. Ha valaki még csecsemőként kiesett az ablakból és egy életre lebénult, vagy épp az indiánok rémisztették kis híján halálra, az emberek az üzletre való képtelensége miatt sajnálják! Azt

¹ A fordítás alapjául szolgáló mű: Thoreau, Henry David: *Life Without Principle*. In: *The Works of Henry David Thoreau*. Sel., ed. by Henry Seidel Canby. Houghton and Mifflin Co., Boston, 1937. 808-825. Online (jegyzetekkel): <http://sniggle.net/TPL/index5.php?entry=principle> Utolsó letöltés: 2015. március 11. 15:30.

Az eredetiben nincs jegyzet, így a fordításban a saját jegyzeteim találhatóak (melyekhez alapul vettem a fent jelzett online elérhetőség jegyzeteit is).

² Angolszász területmérték, 1 acre = 4 046.85 m² = 0,4 ha.

hiszem, semmi sem oly állandó, oly szakadatlan, sem a bűnözés, vagy a költészet, a filozófia, de mi!, az élet sem – mint az üzlet!

Lakik egy lármás, durva alak a város szélén, aki a fejébe vette, hogy bekeríti a földjét és megkért, hogy segítsék neki, hogy töltsék három hetet ásással. Ezzel végül lehet, hogy valamivel több pénzt fog harácsolni, amit az örökösei elverhetnek. Ha rábólintok, sokan azt fogják mondani, vállalkozó szellemű ember vagyok, aki ráadásul keményen dolgozik – ha viszont úgy döntök, hogy valami hasznosabb, ám kevesebb pénzt jövedelmező dologba fogok, álmodozónak fognak tartani. Mindazonáltal, én nem igénylem, hogy valami jelentéktelen munka ossza be az időmet,³ és úgy gondolom, ennek a fickónak sem érdemesebb dolgozni, mint a saját, vagy akár más kormányoknak. Más medret keresek életem folyójának.

Ha valaki fél napokat tölt az erdőn, csak mert szereti – csavargónak tartják. Ha alkuszik rá és kivágatja – sikeres üzletembernek. Mintha a város számára az erdő értelme nem is lenne más, mint hogy kivágják.

Sokan megrökönyödnének, ha arra alkalmaznák őket, hogy köveket dobáljanak egy falon túlra – de a döbbenet csak az első fizetésig tartana. A többség nem megfelelő állásban van manapság. Példának okáért, valamelyik nyári reggel, épp napkelte után látom, hogy az egyik szomszédom ballag a brigádja mellett, akik egy hatalmas, kinagyolt követ vonszoltak, igazán ipari légkörben – elindult a munkanap, miként az izzadtságcsepp a szemöldök felé – a naplopók és álmodozók visszavonulóját fűjták – a szomszédom pedig hadvezérként matatott a kötéllel az ökre hátán, kegyesen átgyalogolva a vélt ellenségen. Elgondolkodtam, hogy ez az a munka, amit védeni a Kongresszus létezik, igazi, férfimunka, naphosszat, mely megédesíti a kenyeret, miként a társadalmat, a munka, melyet mindenki tisztel, és aminek mindenki szenteli magát – rabszolgamunka... Mindazonáltal önkéntelenül is visszahúzódtam szobám árnyékába az ablakból, ahonnan mindezt néztem – ahelyett, hogy én is valami hasonló dolog után jártam volna. A nap eltelt, estefelé a másik szomszédom felé sétálgattam – aki sok szolgát tart, nem figyel a kiadásaira, mégsem járul hozzá a városi kasszához –, amikor megláttam a reggeli követ egy csiricsaré épület mellett heverni, ami már ennek az új Lord

³ Vö. az 1841. december 3-i naplóbejegyzéssel: „Mindig a pihenésre vágyunk, mintha csak akkor tudnánk igazán foglalkozni azzal, ami fontos számunkra. Zavartalan pihenést áhítunk... de ugyan mi a pihenés, ha nem az újabb, teljesebb, igazabb cselekvés lehetősége? Energiánk szétfeszít! Kötelességünk ideje a valódi pihenőidőnk, az emberek erre várnak igazán. Én saját időmet alakítom, saját szótáramat írom – hogy jön ahhoz Isten vagy a Természet, hogy a kezdetem legyen?” Ismert, hogy Thoreau nem csak, hogy napi rendszerességgel vezette a naplóját, hanem a legtöbb munkájának is ez képezte az alapját. A napló laboratórium volt számára, ezért egy-egy jó mondatért képes volt az évek során több száz oldalra duzzadt íráshalmazt átnézni. A *Napló* idézeteit a *The Works of Thoreau* (válogatta, szerkesztette, az előszót és a magyarázó szövegrészeket jegyzi Henry Seibel Canby. Houghton & Mifflin Company, Boston, 1937) c. munkából vettem és a saját fordításomban közlöm.

Timothy Dexternek⁴ telkét díszítette – és egyszeriben a reggeli cipekedők munkájának maradék szentsége is elszállt a szememben. Úgy vélem, a Nap sem ilyen kulimunkákért süt. A történethez még hozzátartozik, hogy brigádvezető szomszédom munkaadója azóta eltávozott, nagy adósságot hagyva a városra. Valamiféle diplomáciai mentesség okán⁵ máshol telepedett le, úgy hallottam, azóta ott is a művészetek patrónusa vált belőle.

A pénzszerzés majdnem összes módja lehúz. A pénzszerzéshez meg kell hazudtolnunk magunkat. Ha a dolgozó nem kapja meg, csak a munkabérét, akkor megcsalják, azaz önmagát csalja meg. Még ha írónak vagy előadónak áll is az ember, igazán sok pénzt csak a népszerűség hajhászásával lehet szerezni, ami a hanyatlás biztos módja. Azok a szolgáltatások, amikért a közösség fizet, ocsmányok. Azért fizetnek, hogy kevesebb légy, mint egy ember. Az állam nem kezeli kiemelten a zseniket sem. Még a koszorús költő is arra szorul, hogy az udvar ügyes-bajos dolgairól énekeljen. Esetleg kap ezért egy pofa bort, amit viszont talán egy másik költő szolgál fel, akit a múzsájától szakítottak el ezért a szolgálatért. Saját dolgomról, a földmérésről szólva – amit a mesterségek közül leginkább élvezek – is elmondható, hogy munkaadóim nem azért fizetnek, hogy jól, hanem, hogy számukra előnyösen végezzem a dolgomat. Mikor előtárom a mérés különböző módozatait, az emberek általában arról kérdeznek, melyik biztosítja számukra a lehető legnagyobb területet – nem arról, melyik a legpontosabb. Egyszer kitaláltam egy új módszert az ölfá mérésére, de a bostoni mázsás lecsillapított, mondván, hogy az ügyfelek nem azt szeretik, ha pontos a ráta,

⁴ Híres amerikai dandy, természetesen nem volt igazi lord, ez csak önelnevezés. Sok anekdota őrizi talpraesettségét. A polgárháború után angol váltókat vásárolt bagóért, majd drágán adta el őket a kereskedelmi kapcsolatok felélénkülése után. Derékmelegítőket szózott el Indiában (a vevők később Szibériába indultak), kesztyűket a déltengeren (portugáloknak, akik Kínába hajóztak épp) és egy ismerőse tanácsára (a közmondásos eset) szemet szállított Newcastle-be – a bányászsztrájk idején. Egyszer macskákat adott el a Karib-tenger szigetein, ahol épp patkány túlszaporulat volt, máskor meg véletlenségből vett egy hajónyi bálnacsontot, de végül drágán szabadult meg tőle, fűző-alapanyagnak eladva azt. Megjátszotta a saját halálát (és, mivel az nem gyászolt eléggé, elhagyta a feleségét), írt egy könyvet saját magáról (az első kiadásban ritkán használt nagybetűkkel és központozás nélkül – a második kiadáshoz egy plusz oldalt fűzött, központozási jelekkel, mondván, az olvasó válasszon magának) és szoborparkot csináltatott az egyébként is mesébe illő (minaretekkel, kupolákkal, mauzóleummal díszített) newburyporti háza udvarán kora híres emberei után – magát is beleértve (a szoboralapzat szövege: „Én vagyok az első, a legnagyobb filozófus a nyugati világban”). Fájdalmára, az elit társaság nem fogadta be.

⁵ A Court of Chancery, amiről itt szó van, angol hagyományokkal rendelkező, egyeztető törvényszék volt, melynek eredete a 12. századra vezethető vissza, a keresztes háborúk idején ugyanis a hadba menőknek szükségük volt egyfajta „bizalmi törvényszékre” az otthoni ügyeket intézendő. Ezen felül politikai, szellemi és vagyoni mentességet is nyújtott, egyfajta feljebbviteli bíróságként működött a köztörvény fölött. Az Amerikai Egyesült Államokban ma a csődöket vizsgáló utódja létezik. Thoreau idejére az eredeti szervezet elavult (a mai olvasó talán Charles Dickens *Örökösök* c. regényéből tájékozódhat erről legjobban, ami a bürokrácia elharapódzását mutatja be a bíróságon a híres Jarndyce kontra Jarndyce-ügy kapcsán). Nem láttam gyakorlati hasznát a szó szerinti fordításnak (amint látható, magyarul nem is igazán van megfelelője egy ilyen bírói szervnek), hiszen csak arról van szó, hogy az említett szomszéd könnyen mászott ki a csávából. Az *Élet elv nélkül* írása idején a régi formájában csak Delaware államban működött ez az intézmény, a szóban forgó szomszéd tehát alighanem ide menekült.

hanem ha nekik kedvez – így esett, hogy már nem is őhöz, hanem inkább Charlestownba hordták az árut...

Nem az kéne, hogy legyen a munkavállaló célja, hogy megéljen, hogy legyen egy jó munkája, hanem, hogy ő legyen jó a munkájában. A városnak is jobban megélné, ha nem ki-, hanem megfizetné az embereit – csak így telne tudományra és kultúrára. Ne azt szerződtesd, aki a fizetésért, hanem aki a munkáért végzi a munkát!

Látható, hogy kevesen vannak igazán megfelelő állásban, de még ők is otthagynák azt pénzért vagy hírért. Sok hirdetést olvasok, melyekben *aktív* fiatalembereket keresnek, mintha az aktivitás lenne a fiatalság egyetlen tökéje. Meglepődtem, mikor valaki felkért, dolgozzak neki – mintha nem tudnám elfoglalni magam! Mintha nem csinálnék semmit és egész eddigi életem lödörgés lett volna! Micsoda tanulságok fizetségként. Mintha az óceán közepén találkoztunk volna, viharban, és én céltalanul vergődöm, ő pedig kegyesen felajánlja, hogy elvisz. Mit szóltak volna, ha beszálok a mentőcsónakba? Nem, nem! Van elég dolgom a magam útján is. Az igazat megvallva, már gyerekként, még az otthoni kikötőben láttam egy hirdetést, melyben matrózokat kerestek, és a kort elérve beálltam.

A közösség nem tud megvesztegetni egy bölcs embert. Pénzzel átfúrathatsz egy hegyet, de nem tudsz rávenni egy embert, hogy ne a *saját dolgával* törődjön, ha igazán elszánta magát rá. Egy hatékony és értékes ember azt csinálja, amit kell, attól függetlenül, hogy megfizetik-e. A tunya áruba bocsátja saját tunyaságát és a legnagyobb ajánlatot várja az örökkévalóságig – mégis, aligha kiábrándult...

Tán a szokottnál jobban féltem a szabadságomat. Mégis, úgy érzem, el-köteleződéseim a társadalommal könnyed és áttetsző. A munkák, melyekből élek, melyek miatt hasznosnak tűnők kortársaim számára, számomra ujjgyakorlatok, sőt, élvezem is őket, semmi muszáj nincs bennük. Eleddig jól megy. De előre látom, hogy amint szükségleteim megnőnek, a kielégítésük teherré válik. Ha a délelőttömet és a délutánomat is fel kéne adnom a megélhetésért, mint sokan csinálják, semmi sem maradna, amiért érdemes élni. Bízom benne, hogy soha nem kell feladnom születési jogomat azért a bizonyos egy tál lencséért.⁶ Az ipari emberre figyelmeztetnék itt, aki nem jól osztja be az idejét. Nincs elszomorítóbb az olyasvalakinél, aki ideje nagy részét saját megélhetésére fordítja. Minden nagy vállalkozás önfinanszírozó! Példának okáért a költőnek úgy kéne fenntartania magát, miként a

⁶ Jákob, Izsák fia, Ábrahám, unokája egy tál lencséért vette meg az elsőszülöttség jogát ikertestvérétől, Ézsautól, amikor az fáradtan érkezett haza a földekről és enni kért (Móz 25:29-34). A bibliai idézetek forrása a Károli-féle Biblia: *Szent Biblia, azaz Istennek az Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás*. ford. Károli Gáspár. Budapest, Magyar Bibliatársulat, 1994.

fűrészmalom gőzgépének: a lehullott forgácsból. Élni annyi, mint szeretni azt, amit csinálunk. De, amint azt a kereskedőkről mondják, az emberekre is igaz: százból kilencvenhét belátható időn belül csődöt jelent...

Világra jönni a bizonytalanra olyan, akár halva születni. A barátok vagy a város kegyére hagyatkozni – meghosszabbított köldökszinór –, vagy bármilyen más efféle kapcsolat egyet jelent a szegényházzal. Vasárnaponként a szegény adós templomba jár és azt számolgatja, hogy a kiadásai ezen a héten is meghaladták a bevételeit. A katolikusok a gyóntatófülkébe vonulnak, megtisztulnak bűneiktől, feladnak mindent és úgy gondolják, tiszta lappal indulnak. Így esnek el az emberek önszántukból, miközben az eredendő bűnről beszélnek, amit soha nem is próbáltak meg kijavítani.

Az emberek étellel szembeni elvárása sokféle, ám van két típus, amely élesen megkülönböztethető. Az egyik megelégszik pontatlan találataival, a másik viszont, legyen akármilyen sikertelen az élete egyébként, mindig többre vágyik, emelteti a célt, míg az már csak alig látszik a horizonton. Én az utóbbi típusba sorolom magamat, bár a keletiek szerint „a nagyság nem érinti azt, aki örökké letekint, aki pedig felfelé kémlel, szegénnyé lesz.”⁷

Úgy látszik, semmi fontosat nem írtak még a megélhetésről, pedig ez nem csak egyszerű és tiszteletreméltó, de ismerős és szép tárgy is – még ha a *megélhetés* nem is, de az *élet* biztosan.⁸ Az irodalom áttekintéséből bárki azt következtethetné, hogy ez még senkit sem érdekelt igazán. Az emberek talán saját tapasztalatuktól megundorodva nem beszélnek róla. Mintha az iskola mellé hívnának, hogy direkt kihagyjuk a leckét az értékről, melyet a pénz és még ráadásul a mindenség alkotója adna nekünk. Lenyűgöző, mily nagyvonalúsággal hagyják figyelmen kívül mindenek a megélhetés módozatait, legyenek akár a legnagyobb újítók is – bárha örökölték, kiérdemelték vagy lopták is a sajátjukat. Szerintem a társadalom semmit nem tett értünk ez ügyben, legföljebb eltüntette a saját nyomait. A hideg és az éhség közelebb áll hozzám, mint a módok, amelyekkel az emberek védekeznek ellenük.

A *bölcs* jelzőt túl nagyilelkűen alkalmazzuk. Hogy lehetne már valaki bölcs, ha nem tudja, hogyan kell élni – hogyan kell jobban élni? ha valójában csak ravasz és körmönfont? A Bölcsesség vajon taposómalomban dolgozik, vagy inkább *a saját példáján* tanít? Van-e olyan bölcsesség, mely nem alkalmazott? Vajon a Bölcsesség csupán az a molnár, mely a legjobb

⁷ Thoreau Emerson útján ismerte ezt a szöveget, aki a *The Dial* 1842. júliusi számában adta ki Charles Wilkins (egyébként korábban már megjelent) fordítását Vishnu Sharma mester *Panchatantrájáról*.

⁸ Az utóbbi kiemelés tőlem (a ford.): az eredetiben csak a „getting” szerepel kiemelve a „getting a living” (megélhetés) szóösszetételből, magyarul azonban nem hangzik jól az élet szó folyamatos jelen idejű alakja, az „élés”.

logikát őrli? Szükséges tudnunk, hogy vajon Platón hogyan kereste a kenyerét, jobban-e, sikeresebben-e, mint kortársai? Vagy ugyanúgy szenvedett-e az élet ígája alatt, mint azok? Nagysága valódi palotából vagy csupán légvárból szólt? ...vagy azért volt számára egyszerű az élet, mert a nagynénje ráhagyta a vagyonát?⁹ A mód, ahogyan a legtöbben élnek, avagy megélnek, a munkakerülő útja – leginkább, mert nem tudnak, részint azért, mert nem akarnak jobbat.

Itt van mindjárt a kaliforniai aranyláz, ami nem csak a kalmár- de a filozófus- és prófétaszellemet is házassította a vállalkozással, dicstelen fényt vetve az emberiségre – hogy oly sokan nem csak, hogy a szerencsének élnek, de úrhatnámok is a szerencsétlenebbeken, miközben semmit sem tesznek le a társadalom közös asztalára! És még ezt hívják vállalkozásnak! Nem ismerek jobb terepet az erkölcstelen kereskedelemnek és a közönséges megélhetési technikáknak. Az ilyen emberiség filozófiája, költészete és vallása olyan, mint a pitypang bóbítája. Még a disznó is megszégyenül ily társaság mellett, mely pedig gyökerekért túrja fel a talajt. Ha ujjam egyetlen intésével javíthatnék az emberiség sorsán – *nem* tenném. Még Mohamed is tudta, hogy Isten nem viccből alkotta meg a világot – ha így lenne, Isten monoklis úriember volna, aki egy marék aprópénzt dob az emberek közé, hogy élvezze, amint marakodnak rajta. A világ sorsjátéka! Élet az égövek alatt, tombola dolga! Micsoda kommentárja, szatírája ez az intézményeinknek! A konklúzió pedig... hogy az emberiség felakasztja magát egy fára. Hát ezt tanította csupán minden bibliák minden betűje? hogy az emberiség haszna egy új, továbbfejlesztett ganés villa? Ez az a pont, ahol a Kelet és a Nyugat találkozik? Isten hát avégett teremtett minket, hogy ott ássunk, ahol előtte nem is vetettünk – hogy aztán aranyrögökkel jutalmazzon minket?

Az aranyásó a hegyi pataknál épp akkora szerencsevadász, mint társa a San Francisco-i szalonban. Mi a különbség, ha sarat vagy kockát rázogatsz? Ha nyersz, a társadalom a vesztes. Az aranyásó a kétkezi munkás ellensége. Nem elég azzal védekezni, hogy az előbbi is keményen dolgozik – az ördög is keményen dolgozik! „Jó értelem ad kedvességet; a hitetleneknek pedig útja kemény”¹⁰ – és sokféle. A bányák egyszerű megfigyelője elmondhatja, hogy az aranyásás olyan, mint a lottó, a kiásott aranynak ugyanis semmi köze nincs a munkabérhez. De, tegyük fel, elfelejti, amit odalent látott, vagy, hogy csak a tényt,

⁹ Itt kell megjegyeznünk (bár az író itt aligha erre gondol), hogy Thoreau-t Mary nevű nagynénje váltotta ki a börtönből, a híres adóelkerülés után (mely később A polgári engedetlenség iránti kötelességről c. esszének lett az élményalapja) 1846. június 25-én inkább a család iránti tiszteletből, mint a Henry iránti szeretetből.

¹⁰ Péld 13:15.

nem az elvet látta, és kereskedésre áll, ami azt jelenti, ő is vesz egy szelvényt – bár e tény már nem oly jól látható.

Miután egyik este elolvastam Howitt¹¹ beszámolóját az ausztrál aranyásókról, nem tudtam kiverni a fejemből a sok völgyet, vízmosásokkal, mind tele ostoba, tíz és száz láb¹² közti mély, hat láb széles lyukakkal, egymáshoz oly közel ásva, ahogy csak lehet, részint vízben állva – ez az a hely, ahol az emberek egyre haragosabban próbálják a szerencséjüket, nem tudván, hol találják: lehet, hogy épp a sátruk alatt van. Néha százhatvan lábat is ásnak a telérig, máskor meg épp csak egy lábnyival vétik azt el. A megőrülés és az önmagukból kifordulás helye ez, ahol nem néznek se istent, se embert, csak a meggazdagodást. Harminc mérföld hosszú völgyek telelyuggatva, százak fulladnak meg így – mások meg éjjel-nappal dolgoznak, vízben állva, sárosan, agyagosan, hogy aztán – szomjan haljanak. Elolvasva majd részint elfelejtve ezt, úgy tekintetem életemre, mint ami nem teljesen kielégítő – mint mások. Az ásatások nagy víziója azonban még mindig előttem volt, ezért felöltött bennem, mi lenne, ha én is beállnék aranymosónak? Mi lenne, ha egy kis fényt is vinnék be magammal az aknába, hogy ne csak az aranyak kelljen fényeskednie? Neked is jut egy Ballarat, egy Bendigo,¹³ mondom magamnak, mit durcáskodsz? Végre lehetne egy saját ösvényem, bármily magányos, szűk és görbe is, amit szeretettel és büszkeséggel járhatnék... Útkereszteződés nem ott van, ahol valaki lyukat ütött a sövényen, hanem ott, ahol valaki úgy döntött, a maga ösvényét kezdi taposni, leválva a többiekről, egy *magasabb utat* kezdve.¹⁴

¹¹ Thoreau itt Alfred William Howittra (1830-1908) gondol, az 1903-ban Clarke-éremmel kitüntetett ausztrál antropológusra, felfedezőre, természetbarátra, aki leginkább az Ausztrália dél-keleti részén élő őslakosokkal foglalkozott – így, részben az ottani aranylázzal is.

¹² Angolszász mértékegység, 1 láb = 30,48 cm.

¹³ Az ausztráliai aranyláz lelőhelyei, Melbourne-től északnyugatra.

¹⁴ Vö. ezzel az 1854. január 1-jei naplóbejegyzést (Thoreau 1937: 22-23): „A hó nagy áruló. Nemcsak az egerek, vidrák és a többi lábas jószág nyomát mutatja meg, amelyeket egyébként ritkán látni, de a verebeket is, melyek a maradék zöldet is felfedik egyúttal a fehérségben. A hó a hollókat és a többi madarat is a városba hajtja élelemért. Remélhetjük, hogy a hó egyszer megmutatja valami nálunk *magasabb élet* nyomait is, amiről semmiféle zoológia nem vesz tudomást. Nincs-e nyoma egy, a vidráénál és a szökött fogolyénál magasabb életnek? Csak az van-e, amiről tudunk? A barbár csak a vidra nyomait követi, nem e magasabb életét. Miért gyönyörködött a havas táj, az elborított, megdőlt erdő alkonyatban? Nem-e ott van kint valahol a párja az erénynek, az igazságnak, a tisztaságnak, a bátorságnak, a nagylelkűségnek? Talán ezeket hagyta maga mögött ama magasabb élet, mely nem a vidráé, hogy könnyen követhető nyomot hagyjon, de szép, zenei, illatos, édes, vidító és feltölt. Ha lehető oly tökéletes kormányzat, oly értelem, mely a magasabb törvények szerint kormányoz, nem-e lelhetnénk nyomát odakünn a hóban, a talajon – odakünn magunkban? Nincs-e más nyom csak, amit egy kutya is ki tud szagolni? Nem-e inkább olyan, amit egy angyal is tud követni? Nincs-e olyan nyom, amit a víz sem rejt, így a zárándok megtalálhatja? Nincs-e a szentségnek illata? Vagy oly régi már a nyom, hogy a halandók elvesztették? A nagy vadászok versenye zajlik a szűz havon, hogy kié lesz az első róka vagy nyúl. E nagy havazás vajon csak a nyúl szívű nyúl nyomát hivatott feltárni, vagy ama Nagy Nyúlét inkább, melyet a vadász sem láthat? Ó, nem járhatunk-e a Tisztaság sarkában? Aki érti a havazást, vajon nem-e jár most is e magasabb élet után? Nincsenek-e oly vadászok, akik nemesebb vadat üznek élesebb (igazság)érettel [Thoreau itt az érzéket és az ítélő erőt, vagy igazságérzetet („judgement” és „sense”) állítja ellentétbe – a ford.], nemesebb ütemre járva a vadászok között? Amint a halászok között a lékekért, úgy a vadászoknál az első nyomért folyik a

Az emberek Kaliforniába és Ausztráliába rohannak, mintha ott lenne az igazi arany – pedig épp, hogy hátrafelé kéne tekinteniük. Egyre inkább eltérnek a helyes iránytól, és akkor a legszerencsétlenebbek, mikor a legszerencsésebbnek gondolják magukat. Hát a *szülőföldünkön* nincs-e arany? Nem folyik-e ősidőktől egy aranyos patak az aranyhegyekből az itthoni medencénkben, ahonnan csak ki kéne szedegetnünk a csillogó kavicsot? Mégis, furcsa feltételezés, hogy valaki itt ás köztünk, megismerhetetlen magányban. Pedig feláshatná az egész völgyet, a termékeny és a terméketlen részt is, anélkül, hogy bárki szólna egy szót. Senkit sem érdekelne a bölcsője – miként a sírja sem. Nem lenne rászorítva egy tizenkét négyzetlábnyi gödörre, miként Ballaratban, hanem bárhol áshatna és az egész világot átmoshatná a szitáján.

Hewitt azt mondja az emberről, aki Bendigóban megtalálta azt a huszonnyolc fontos aranyrögöt, hogy „hamarosan inni kezdett, vett egy lovat és fel-alá nyargalt, általában teljes vágásban, és, mikor emberekkel találkozott, megkérdezte tőlük, ismerik-e. Amikor nemmel feleltek, úgy mutatkozott be, mint az a szegény ördög, aki azt a nagy rögöt találta. Végül teljes sebességgel nekivágatott egy fának, kis híján kiloccsant az agya.” Úgy gondolom, egyáltalán nem forgott veszélyben az az agy, tekintve, hogy már rég nem volt a helyén, kiütötte a nagy rög. Hewitt hozzáteszi, hogy a fickó „reménytelen alak.” Szerintem épp ezért példa – ők mindannyian *gyorsak*.¹⁵ Csak néhány ásatási hely neve: „Szamárlaka”, „Tökfilkómosás”, „Gyilkos-gát” stb. A név kötelez? Vigyék ám bárhova beteg gazdagságukat, biztos vagyok benne, hogy azokat a helyeket is hamarosan így fogják hívni!

verseny, legyen bármily hideg – és a figyelők? Az életüket az élet gyakorlásának szentelők? Bizony, nekik is kint kell lenniük a nyomon, az elegáns vad nyomán. Az élet, melyet hajtunk, de nem lelőni, hanem a sajátunkká tenni, élvezni – ez az élet a fellegekbe törni vágyik, nem gyökeret verni; a mennyekben lakozik, nem a fák tetején, a vadászok pedig csak szárnyaló gondolatokkal foghatják be, tarisznyájukba így halhatatlan hitet gyűjtve, nem róka farkat. Az élet, melyet nem elpusztítani, de élni szeretnénk... A nagy hó csak a vadászé? Nem-e a szentté is, vagy azé, aki legalábbis becsületesen akar élni? Vajh' csak az indián és a vadász lábára illik-e a hótaposó, míg a szent himzett papucsban üldögél otthon?” (kiem. tőlem: a ford.)

Thoreau alapvetően idealista jellegű filozófiát gyakorolt. A magasabb elv, magasabb élet sosem igazán tisztázottak nála, nem beszélhetünk terminus technicus-okról – mégis, ez az, ami morális gondolkodása magját képezi, az, hogy az embernek a véleményeken és a törvényeken felül és elsősorban a magasabb elvet kell követnie, ami alighanem „saját génuszával” áll összefüggésben. Ha megfontoljuk, hogy Thoreau, legalábbis Emersonon keresztül, a skót felvilágosodás józanész-tanának örököse, akkor már lehet segédfogalmunk a magasabb úthoz: Thoreau embere a hibát érzékeli maga körül, az elvtelenséget látja a rabszolgaságban, a szomszéd tehene-politikában, a mindent behálózó kapitalizmusban, abban, hogy az emberek nem a saját fejükkal gondolkodnak, holott azt mondják, ők bizony mindent tudnak. Thoreau embere tudja, hogy mit nem tud, alighanem itt a különbség (a filozófiatörténeti kontextus véleményem szerint direkt): a magasabb út az egyén morális mércéje, a becsület, a tisztesség és a józanész által vezetve (megjegyzem, több dolgozatomban érintettem már a kérdést, de ennél nem jutottam messzebbre, mint ahogy, jelenlegi ismereteim szerint, a Thoreau-kritika sem – és ez jó dolog).

¹⁵ Kiem. tőlem: a ford.

Legutóbb meg a sírabló-vállalkozás terjedt el a Panama-földszorosban,¹⁶ ami csakis infantilizmusáról marad emlékezetes. Egy olyan törvényjavaslat szabályozza a bányászat ezen ágát, mely csak másodszorra ment át az új-granadai¹⁷ törvényhozáson. A *Tribune* egyik olvasói leveléből: „kétségtelen, hogy a száraz évszakban, amikor az időjárás megengedi, sok gazdag *guaca*-t¹⁸ (am. sír) lehet találni.” A szerencsevadászoknak: „ne jöjjön december előtt; válassza az átkelésre földszorost a Boca del Toro¹⁹ helyett; ne hozzon fölösleges csomagot, ne terhelje magát sátorral; néhány pokróc, egy-egy jó ásó és csákány elég lesz” – jó számárvezető ez. Tanulságként, de ez lehetne akár a *Burke kézikönyve kezdőknek* c. kiadványból is²⁰ (a kiemelés nem tőlem származik): „*ha otthon jól van dolga, MARADJON!*” – ami akár úgy is érthető, hogyha otthon jól megy sora sírablóként, maradjon is ott.

De vajon miért kéne Kaliforniáig mennünk? Hisz Kalifornia Új-Anglia édeslánya, a csecset szopta és az ő iskoláiba járt.

Sokan beszélnek az erkölcsről, de kevesen tanítanak rá. A próféták csak mentetetik az embert. A tiszteletreméltó csuhások, koruk fényességei azt javasolják, kegyes, elrévedő mosollyal, egy belégzés és egy borzongás közt, hogy ne lássak így, feketében – hagyjam a fenébe az egészszet és járjak inkább én is az arany után.²¹ Leginkább ilyen és ehhez hasonló

¹⁶ Thoreau itt az 1850-es évek (a kaliforniai aranyláz) tendenciájára utal, amikor is szervezett utazások keretében szállították a szerencsevadászokat a Panama- vagy Darién-földszoroson keresztül az Amerikai Egyesült Államok keleti partjáról a nyugati partra. A Darién régió Panama délkeleti részén fekszik, a mai Kolumbiával határos. Később nem itt, hanem az ország középső részén építették meg a Panama-csatornát, mégis az 1850-es évek népvándorlása hívta fel a figyelmet ismét az Atlanti- és a Csendes-óceánok közti közlekedés megkönnyítésére.

¹⁷ Kolumbia 1830-1858 közötti elnevezése. Az 1819-ben, Simón Bolívar vezetésével függetlenné vált ország részét képezte ekkor a mai Kolumbiai Köztársaság, illetve a mai Panama, Venezuela és Ecuador bizonyos részei is.

¹⁸ Thoreau itt nem használja ki a teljes jelentésmezőt: a *guaca*/*huaca* (vagy, a kecsua indiánok nyelvén, *wak'a*) a lélekkel rendelkező természeti képződményt, vagy megszentelt helyet, monumentumot, általában az elődök vagy az ősök hagyatékait jelenti. Alapvetően az azonosságtudat építésében játszik szerepet. Lima városa is ilyen emlékművek köré épült.

¹⁹ Terület Panama nyugati, észak-nyugati részén, a Costa Rica-i határ mellett.

²⁰ Thoreau itt William Burke és William Hare rémtetteire, a west porti gyilkosságok néven ismert gyilkosságsorozatra utal. Burke és Hare ír bevándorlók voltak a 19. század eleji Skóciában, akik a bonctörvényt kihasználván (1832 előtt csak a kivégzettek tetemét lehetett felhasználni tudományos célokra) tettek szert bizonyos megélhetésre, amikor sorban eladták áldozataikat a látszólag gyanútlan Knox professzornak, aki az óráin boncolta fel őket. Burke és Hare színre lépése előtt a hullarablók csináltak a törvényből jó üzletet, de az ír páros aknáztta ki igazán az ebben rejlő üzleti lehetőségeket. Tizenhat gyilkosságot követtek el együtt, Hare-t mégis felmentették, látszólagos idiotizmusa miatt – bár a fő ok alighanem a felesége lehetett, aki síró gyermekükkel a karján kelt fel a férje védelmében. Burke-t 1829. január 29-én felakasztották, teste orvosi célokra szolgált a továbbiakban, csontváza ma is látható az Edinburgh-i orvosi egyetem anatómiai múzeumában. Thoreau ironiája arra vonatkozik, hogy a Pszeudo-Burke tanította hullarablók (vagy aranyásók) könnyen megcsinálhatják a szerencséjüket bárhol, nem kell messzire menniük, ha elég gátlástalanok (magyarán az Amerika egyik feléről a másikra szállítmányozott aranyásók Közép-Amerika guacáiban is megtalálhatják a szerencséjüket).

²¹ Lefordíthatatlan szójáték: „to lump all that, that is, make a lump of gold of it” [kb. „ne lumpolj össze-vissza, inkább kapard ki a magad cseresznyéjét” – a „lump” egyaránt jelent (mások számára) értelmetlen lődörgést, a „lump of gold” összetételben pedig aranyrögöt]. Példa Thoreau utánozhatatlan stílusára.

tanácsokat kaptam. A gondolkodásmódom mások szerint teher. „A részleges reform nem éri meg a fáradságot.” „Ne kérdezd, ki keni meg a kenyeredet, csak edd” – és hasonlók. Az embernek jobb éhen halnia, mint, elveszítve az ártatlanságát, magának keresnie meg a kenyerét. Ha a szofisztikált emberben nem él egy kevésbé szofisztikált önmaga, akkor ő már a pokol angyala.²² Ahogy öregszünk, egyre durvábban élünk, lazítunk kissé saját köteleinken és nem engedünk többé saját létösztöneinknek. Mégis, kényesnek kell lennünk a józanész határáig, figyelmen kívül hagyva a kevésbé szerencsések gúnyolódását.

Még tudományunkban és filozófiánkban sincs igaz és abszolút álláspont. A bigottak szektái beférkőztek még a csillagok közé is. Mindössze csak meg kell vitatni a problémát, hogy egyedül vagyunk-e az univerzumban, hogy biztosra tudjuk utána. Miért kell bevakolnunk az eget, miként a földdel tettük? Szerencsétlen baleset, hogy Dr. Kane szabadkőműves volt, miként az is, hogy Sir John Franklin szintén. Még szerencsétlenebb, hogy valószínűleg ez volt az oka, hogy az előbbi az utóbbi keresésére indult.²³ Nincs olyan népszerű magazin az országban, mely kommentár nélkül közölné akár egy gyerek gondolatait is – előbb el kell küldeni a hittudomány doktorainak. Mégis, én csak cinegék csivitelését hallom...²⁴

Az emberiség temetése ez, mintegy a természet rendje: egy kis gondolat ássa a világ sírját.

Alig ismerek olyan értelmiségit, aki elég nagylelkű és szabad ahhoz, hogy hangosan beszélj a társaságában. A legtöbben részvényesek azokban a vállalkozásokban, amikre úgyis hamarosan terelődik a szó – ez a világ folyása, főregperspektíva az egészlátással szemben. Míg ők inkább lehúzzák a redőnyt, te nézd a csillagokat akadálytalanul! Pókhálózd ki a sarkot, mosd le az ablakot inkább, azt mondom! Némely líceumban azt mondták, kizárták a

²² Itt természetesen nem a hírhedt motoros bandára kell gondolni, bár az önmagát becsapó, így nem ismerő emberből Thoreau szerint egy hasonló, rossz személyiségjegyekkel bíró valaki válik.

²³ Sir John Franklin (1786-1847) az Angol Királyi Haditengerészet tisztviselője, a napóleoni háborúk veteránja, felfedező, 1837 és 1843 között a Van Diemen-föld (ma Tazmánia) hadnagy-kormányzója. 1845-ben indult az északi átjáró felfedezésére Terror és Erebus nevű hajóival, de soha nem tért vissza. Az Admirális a feleség nyomására írt ki egy húszezer fontos megtalálói jutalmat, és a keresés megindult. Dr. Elisha Kane (1820-1857) ígéretet tett, hogy személyesen visz hírt Franklin feleségének. Meg is találta az angol kapitány első téli táborát, de további hírrel nem szolgálhatott (Franklin hajói jégbe fagytak és a későbbi kutatások sem találták meg a kapitány tetemét. A szerencsétlen esetről legendák keringenek). Thoreau itt arra utal, hogyha nem tartoztak volna mindkettőn a titkos társasághoz, pusztán emberbaráti szeretetből Kane nem indult volna Franklin keresésére, miként érdek nélkül az emberek általában sem mozdítják egymásért a kisujjukat sem.

²⁴ A hittudomány doktorainak megjelölése DD, vagyis Doctor of Divinity. A 19. századi Új-Angliában ez a testület töltötte be a nem hivatalos cenzorok szerepét: a „kényes” szövegek az ő láttamozásuk nélkül nem jelenhettek meg. Ezért nem publikálhatott egy időben Melville, de Emerson, Whitman és Thoreau is összeütközésbe került a testülettel. Azaz Thoreau itt a cenzúra komasági alapon történő működésére utal, a szójátékot pedig a DD és a chickadee-dee (vagyis a kanadai cinege csivitelése) közötti betűrim alkotja – ami egyúttal Thoreau véleményére is utal az ilyen cenzúra súlyáról.

vallást az oktatásból. De honnan tudhatnám, mi a vallásuk, és mikor vagyok közel hozzá vagy épp távol tőle? Egyszer belementem a játékba, kiálltam és őszintén előadtam, mily vallást tapasztaltam én – de a hallgatóságnak fogalma sem volt, miről beszélek. Az előadás úgy esett rájuk, miként a holdfény – hatástalanul. Ha jobban meggondolom, felolvashattam volna nekik a legnagyobb csirkefogók történeteit is, talán azt gondolták volna, épp az egyházfiktől hallanak. Még az érdeklődés is közönséges: azt kérdezzeték, honnan jövök, meg, hogy hová tartok? Az egyetlen helyénvaló kérdést, amit ilyen alkalomkor hallottam, nem is nekem címezték, az egyik hallgató súgta a másiknak: „te, ez miről beszél?” Erre aztán igazán megremegettem.

Most kissé részrehajló leszek: a legjobbak, akiket ismerek, kicsit sem derűsek, inkább maguknak valóak. Egyszerűen átlátják az összefüggéseket és tanulékonyabbak, mint mások. Házainkat és magtárainkat gránittalapzatra építjük, a kerítést kőre húzzuk – de igazságainkat nem gránitra építjük, ami pedig a legegyszerűbb ásvány! Küszöbünk ezért rohad... Miből van az, aki nem konzisztens önmagával, akiben nincsenek meg a legtisztább és legegyszerűbb igazságok? Gyakran veszem észre magam azon, hogy a legfontosabb ismeretségeim – könnyelműek. Az egy dolog, hogy a manírokban sűrűlünk, de nem is tanulunk egymástól semmit, se becsületet, se komolyságot, mint az állatok, se szilárdságot és megbízhatóságot, miként a kövek. A hiba alighanem mindkét félben ott van, hogy nem is igazán várunk el többet a másiktól.

Nézzék csak meg a Kossuth-szenzációt! Mily karakterisztikus volt, mily nagyszabású! ...mégis, csak a tánc és a politika egy újabb formája. Sokan intéztek hozzá beszédet, de mindegyik csak a sokaság gondolatát, vagy e gondolat utáni vágyat fejezte ki. Senki közülük nem állt az igazság partján. Összekapaszkodtak, ahogy más az ilyenek szoktak, de nem volt hol megvetni a lábukat, mint a hinduknál, akik szerint a világ egy elefánt hátán nehezedik, ez az elefánt pedig egy teknősen, a teknős pedig egy kígyón áll – a kígyó pedig a semmin. Az egész hajcihőért cserébe viszont megkaptuk a Kossuth-csákót...²⁵

Többnyire oly üresek és célt tévesztettek a beszélgetéseink... Felszín a felszínnel találkozunk. Amikor nem tudunk befelé élni, a beszélgetések pletykává silányulnak. Alig

²⁵ Kossuth Lajos emigrációjában 1851 végén érkezett Amerikába, ahol tömegszenzációvá vált: Angliával ellentétben ugyanis itt a hivatalos körök is ünnepelték úgy őt, mint a magyar szabadság ügyét (aminek alighanem politikai okai voltak, elsősorban Amerika távolsága mind földrajzilag, mind társadalmilag). 1852. február 19-én még a cincinatti szabadkőműves páholyba is beválasztották. Sok beszédet tartott klasszikus, irodalmi angol nyelven (bár a rossz nyelvek úgy tartották, hogy szép az a magyar nyelv, amit beszél, kicsit hasonlít az angolra) és őt is sokan laudálták. Thoreau itt aligha Kossuth személye, mint inkább a könnyen, ok és következmény nélkül lelkesedő amerikai szellem ellen szól.

találkozunk olyannal, aki nem az újságból vagy a szomszédjától vett hírrel köszön ránk, és általában csak az a különbség köztünk és drága fele barátunk között, hogy ő olvasta az újságot, vagy volt már aznap valakinél teán, míg mi nem. Annál sűrűbben járunk a postára, minél inkább elposványosodik a belső életünk. Gondolj bele, szegény fele barátod, aki a legvastagabb levélcsomaggal távozik, bár kifelé elfoglaltnak tűnik, önmagáról azonban már nagyon régen kaphatott hírt.

Én nem tudom, de nekem a heti egy újság is sok. A múltkor kipróbáltam, de úgy éreztem, mintha nem is itthon élnék. A nap, a felhők, a hó a fák nem borítanak el így levelekkel, mint a sajtó szavakkal. „Senki sem szolgálhat két úrnak”.²⁶ Egy nap sem elég arra, hogy átlásd az aznapi eseménytengert.

Valójában minket minősít és szégyenít meg, amit naponta hallunk. A napi hírek oly pitiánerek, egyszerűek, kiszámíthatóak, ha megfontoljuk, mi az, amire vágyunk és mégis, mily csekély az előrelépés. A hírek legtöbbje nem érinti belső génuszunkat, a legtöbbjük elhordott ruha csupán. Vajon mi az, ami igazán fontos? Soha nem tudni... ha meg találkozol a népszámláló biztossal, huszonöt év után először, alig tudod összekapargatni, mi történt veled mind ez ideig – talán épp egy tapodtat sem léptél előbbre. Na, ugyanez a helyzet a napi hírekkel, amelyek gombamód szaporodnak, spóráik ugyanúgy a légkörbe robbannak – csak hogy e parazita szövetek a bőröd helyett az elmédben telepsznek meg. A hírek után is mosakodnunk kell tehát. Ha a világ felrobbanna, azt is igyekeznénk vajon megbámulni? Az egészséges szelleműek nem koslatják az újságokat. Nem bálványimádásra születünk. Én a sarokig se mennék el, hogy megnézzem, hogyan ég el minden.

Tegyük fel, a nyáron és az ősszel jól megvoltál hírek nélkül, elég volt neked a reggel és az este, sétáid változatossága. Nem Európa, hanem a lábad előtt fekvő massachusetts-i mezők csodája nyugtázott le. Szerencsés vagy, ha oly burokból élsz, mely szűkebb az újságpapírnál, mert akkor az ily kicsiségek is kitöltik a világot – de ha ez a burok kipukkan, akkor bizony minden elveszti az önértékét. Tényleg elég az: elnézni, ahogy a nap fölkel, majd lenyugszik, mert ezek az örök tények azok, amelyek józanon tartanak minket. Népek! Mik azok a népek!? Tatárok, hunok, kínaiak... rajzanak, mint a rovarok! A történész minden követ megmozgat, hogy emlékezetessé tegye őket. A világot azonban az egyének népesítik be. Minden gondolkodó Lodin szellemével szólhatna:

²⁶ Mát 6:24.

„Ormomról tekintek e népekre,
így lesznek hamuvá előttem –
a nyugalom a felhőházam,
a kellem pihenésem nagy mezeje.”²⁷

Isten adja, hogy ne kutyák húzzanak, eszkimó módra, átszáguldva hegyen-völgyön, miközben egymás fülét harapdáljuk.

Sokszor már a vész kapujában állok, megcsap a sírszag, hogy majdhogynem én is figyelni kezdek a napi ügyekre, az utca pletykáira és ilyenkor meglepve tapasztalom, hogy fele barátaim mily könnyen adják oda magukat az effélének, mily könnyen pakolják meg mindenféle limlommal a fejüket, a legidültebb szóbeszédet és a legjelentéktelenebb tudást a gondolat szentélyébe helyezve. Hát a szellem is piactér már, hogy ott vitassuk meg az utca ügyeit és a teaasztal pletykáit? Nem inkább mennybéli valami az, nyitott tetejű templom, az isteni szolgálat helye? Én még azt a kevés dolgot is nehezen rendezem el magamban, ami igazán érdekel, mit kezdjek hát a többivel? Ezeket csak egy isteni elme tudná helyrerakni... gondolok itt a hírekre az újságokból, meg a beszélgetésekből. Vegyünk például egy bírósági esetet, engedjük, hogy keresztülcsempéssze magát elménk legszentebbik részén, figyeljünk rá akár csak egy óráig – de mit óráig! Sokáig ott lesz az még, a szellem legmélyén lesz az kosztos, és nem töröl lábat, az utca pora is jön vele, az utazók, a fontoskodók, a kéjelgők pora lepi be gondolatunk kelyhét. Nem ezt hívják-e intellektuális, morális öngyilkosságnak? Amikor egyszer kiválasztottak bírósági esküdtnak, látom ám, hogy a szomszédjaim is ott pipiskednek, holott ők nem voltak oda hivatalosak; ott hallgatóztak mégis kikenve, kifenne, és úgy tűntek fel lelki szemeim előtt, mint hatalmas fülkagylók: miután levették a kalapjukat, a fejük is alig látszott. Mint a malmok lapátjai, úgy kapták fel ők is az elhangzottak szelét, majd lustán megörölve azt agyuk malomkövén, kilökték a másik oldalra. Kíváncsi voltam, vajon hazaérve a fülüket is megmossák-e kezükkel és arcukkal együtt? Úgy tűnt nekem akkor, hogy a bíróságon mindenki, az esküdtek, a tanúk, az ügyész és az ügyvéd, de a bíró és a bűnös is (ha szabad így hívom az ártatlanság vélelmében): egyként bűnösök, és ha lecsapna közibük egy villám, bizony mindnyájukat elpusztítaná!

Tiltások és fenyegetések közepette élsz, nem tudod, mi az isteni törvény és miért oly szigorú. Nehezebb elfelejteni a rosszat, mint emlékezni a jóra. Ha átjáró²⁸ lennék, jobb

²⁷ A versbetét James Macpherson (1736-1796) Ossziánjából való (a fordítás itt a sajátom).

szeretnék valami hegyi patakon, a Parnasszus patakján áthajolni, mint egy városi csatornán. A hegyi, az égi patakok csobogása ihlettel teli pletyka – mi ehhez képest a kocsmák meg a rendőrségek állott szóbeszéde? Ugyanaz a fül képes meghallani mindkettőt, csak a hallgatótól függ, melyikre figyel jobban. Hiszek abban, hogy az eszem profanizálódik, ha mindjobban alantas dolgokra figyel, olyannyira, hogy már gondolatai is alantasak lesznek. Legsajátabb szellemünk makadámút kell, hogy legyen, alapjaiban megtöredezve, hogy jól fusson rajta a kerék. Ha meg azt akarod tudni, mitől lesz e kövezet időtálló, görgetegkövekkel alátámasztott, aranyos téglákkal kirakott és aszfalt kemény, csak azt kell megnézned, mások hogyan csinálták ezt az alapozást.

Ha így megszenstelenítettük hát magunkat – és ki nem? – az orvosság a körültekintő újrakezdés lesz, a kitisztítás elszánt vágya. Úgy kell bánnunk elménkkel, magunkkal, mint ártatlan gyermekkel, vigyázva, mit tárunk elé a világból. Ne a *Times*-t olvasd – olvasd az örökkévalóságot! A konvenció éppolyan rossz, mint a tisztátalanság. Még a tudomány tényei is beporítják az elmét szárazságukkal, hacsak nem mérjük le őket reggelente újból, hogy megtermékenyítsék a hajnali harmattól nedves tudást – a tudást, mely nem a részletekből, de a mennyekből jut el hozzánk. Minden tudomás egyúttal el is viseli az elmét, mélyítve a kerékvágásokat, melyek, mint Pompejinél, csak a használatot bizonyítják. Mi sok apróság, melyek csak a tumultust képzik, és bárcsak eltolnák a biciklit²⁹ oda messze, a legtávolabbi idő és a legközelebbi végtelenség hídjához. Se kultúránk, se kellemünk, csak a durva életünk talán, hogy az Ördögöt szolgáljuk vele? Egy kis földi hír, egy kis gazdagság, vagy szabadság, hogy aztán üresen lobogtassuk, mintha kagylók lennénk, csupa héj, a húsunk meg sehol... mintha intézményeink is csak amolyan üres, tüskés gesztenyék lennének, amelyek csak az ujjunk felsértésére jók.

Mondják, Amerika a szabadságküzdelmek igazi hazája – de ez a szabadság nem lehet az a tulajdonképpen! Jó, megengedjük, az amerikai szabad a politika zsarnokától – de mi van a gazdaságéval és az erkölcsével? Most, hogy a köztársaság, a *res publica* kész, fordítsuk figyelmünket a *res-privata*-ra, a magánállamra, és, ahogy a római Szenátus figyelmeztette

²⁸ Az eredetiben 'thoroughfare'. Thoreau remekül szórakozott a 'thoro'-kezdetű szócsoporthoz különböző tagjain, saját nevének áthallásait találva bennük. A magyarban ez, természetesen, visszaadhatatlan, de hasznos (vagy inkább szórakoztató) szem előtt tartani Thoreau szójátékos érdeklődését (l. erről: Hyman, Stanley Edgar: *Henry Thoreau in Our Time*. In: *Thoreau. A Collection of Critical Essays*. Ed., intr. by Sherman Paul. Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1962. 23-37).

²⁹ A magyarban a kifejezés adta magát, mint az a szöveggörnyezetből látszik – és éppenséggel már Thoreau is ismerhette a kerékpárt.

konzuljait, tegyük úgy mi is: „*ne quid res-privata detrimenti caperet*”, vagyis, hogy a magánállam nem szenvedhet csorbát.³⁰

És még ezt a földet nevezzük a szabadság földjének? Mi az, ha szabadok vagyunk ugyan György királytól, de az előítéletek rabszolgái maradunk?³¹ Mi az, ha szabadnak születünk, de nem élünk szabadon? Mit számít a politikai szabadság, ha nem tudjuk erkölcsi szabadságra váltani? Vajon a szolgák, vagy a szabadok szabadságával kérkedünk? Politikus nemzet vagyunk, amely elsősorban a szabadságát védi – talán majd a gyermekeink gyermekei lehetnek igazán szabadok. Igazságtalanul adóztatjuk magunkat. Van egy nem-reprezentált nemzetrész. Elszállásoljuk a pénzünkön a katonákat, ahogy elszállásoljuk a bolondokat meg a teheneket is. Elszállásoljuk a kövér testünket a lelkünk árán, mindaddig, amíg előbbi fel nem zabálja az utóbbit az utolsó szubsztanciamorzsáig.

Az igazi kultúra és emberség tekintetében még mindig provinciálisak vagyunk, Jonatánok³² csupán. Provinciálisak vagyunk, mert nem magunkhoz mérjük magunkat; mert nem az igazsággal foglalkozunk, hanem róla beszélünk; mert elszánt, csökönyös művelői vagyunk a kereskedelemnek és a fogyasztásnak, a kézművesiparnak és a mezőgazdaságnak, holott ezek önmagukban csak eszközök és nem célok.

Ahogy az angol parlament is provinciális. Vidéki bugrisok gyülekezete, akik nem tudnak mit kezdeni a fontos dolgokkal, mint mondjuk az ír kérdés – akarom mondani, az angol kérdés.³³ A természetük győz munkájuk felett, jó neveltetésük csak a másodlagos kérdéseket engedi megválaszolniuk. A legjobb jó modor is kínos és ostoba egy szemernyi intelligencia tükrében: ódivatú darabnak, mint az udvari manírok, a térdszalagok³⁴ és az abroncsos szoknyák. Az üresség e manírok hibája és nem kiválósága: elhordott ruhák,

³⁰ A latin idézet Sallustius művéből, a Catilina összeesküvéséből származik: a Szenátus épp a Manlius által fölkelte nép ellen igyekszik biztosítani az örök várost (tehát a szűkebb Rómát a bővebbtől, a „magánállamot” a „közállamtól”) és Cicerót és konzultársait ruházza fel teljhatalommal (bár a későbbi kutatás kimutatta, hogy ez alighanem egy Cicero-beszéd sallustius-i parafrázisa), mondván, „tegyenek meg mindent a konzulok, hogy az államot baj ne érje!” (in: *Caius Sallustius Crispus összes művei. Catilina összeesküvése*. Ford. Kurucz Ágnes. Szerk. Zsolt Angéla, Magyar Helikon, Budapest, 1978). Az eredetiben sem egyenes fordítás az idézet utáni rész (legalábbis nem a ma bevett fordítás), így nem láttam akadályát így fordítani (az angolt, nem a latint), mint fent áll, a könnyebb érthetőség végett a szöveg egészét tekintve.

³¹ Az eredetiben „King Prejudice”, azaz Előítélet király szerepel. Nyilván itt is, mint a szövegben szinte mindvégig (és Thoreau szövegeiben gyakran) a rabszolgaságról és annak országos, Északon is érezhető visszasságairól van szó.

³² Jonatán testvér (Brother Jonathan) Új-Anglia jelképe volt, egyúttal a kapitalizmus és a jenki vállalkozó szellemé, idővel azonban paródiává és időszerűtlenné kezdett válni, ezért váltotta föl Sam bácsi a polgárháború befejezése (1865) után.

³³ Írország Európa szegényháza volt a 19. században és az angol birodalom része – Anglia azonban sokáig nem tudott mit kezdeni a több millió éhes száj országával: az ország voltaképpen politikai irányítóiként Thoreau szerint az angol parlament felelőssége volt foglalkozni az ír kérdéssel, ami így angol kérdéssé változott.

³⁴ A Térdszalagrendet 1384, III. Eduárd franciák elleni győzelme óta adják át a windsori kastély Kékszalagrend termében a Garter ceremónia keretében, hagyományosan a legbátrabb harcosokat illeti meg.

elhagyott kagylóhéjak így csupán, melyek azonban makacsul az élőlény iránti tiszteletet követelik meg. Jobbára a pikkelyt és nem a húst kapod, bár néhány hal esetében a pikkely valóban többet ér. Az ilyen ember számomra olyan, mintha csak azért vezetne a titokkamrájába,³⁵ mert ő maga nem érdekes. Decker³⁶ nem ebben az értelemben mondta, hogy Jézus volt az első úriember. Mondom, ebben az értelemben a kereszténység legfényűzőbb udvara is provinciális, csak az Alpokon túli ügyekről hivatott beszélni, nem Rómáéiról. Egy praetor vagy egy prokonzul elég, hogy eldöntse, miről tárgyalhatnak az angolok és az amerikaiak.

Kormányzat és törvénykezés! – azt hittem, legalább ezek tisztos foglalkozások. Hallottunk a történelem folyamán isteni Numákról,³⁷ Lükurgoszokról,³⁸ Szolónokról,³⁹ akiknek legalább a *neve* jelenthetne valami ideált – erre a törvénykezés ma a rabszolgák étkeztetésének *megszervezését* jelenti, meg a dohány kereskedelmét! Az isteni törvényhozóknak ugyan mi dolga a dohány exportjával és importjával? Az embereknek mi a rabszolgák ellátásával? Tegyük fel, hogy elküldjük a kérdést véleményezésre valamelyik isteni leszármazotthoz – és ugyan nincs-e Neki ma, a tizenkilencedik században is élő fia? vagy kihalt vajon a család? –, ugyan mit kapnánk vissza? Vajh’ mit mondhatna Virgínia állam az utolsó ítéletkor, ha kiderülne, mik érdekelték leginkább? Mi hát a hazaszeretet egy ilyen államban? A fentieket nem légből kapom, hanem nyilvános statisztikai táblákból.

Kereskedelmi hajók zászlóitól fehérlik a tenger, melyeken azonban rabszolgá tengerészek sűrögnek-forognak a mogyoró- és mazsolaszállítmányok között. A minap láttam egy ilyen hajó szerencsétlenségét, amint tönkrezúzták a sziklák, sok élet veszett oda, miközben rakománya kisodródott a partra: rongyokkal, borókabogyóval és cukrozott mandulával volt tele a főveny. Az ilyen rakomány aligha éri meg a kockázatot, hogy

³⁵ A titokkamrák a reneszánsz idején voltak elterjedtek: egyfajta magángyűjteményei a világ természettudományos (sokszor hamisított) csodáinak.

³⁶ Thomas Dekker (kb. 1572 – 1632) angol költő. A mellékmondat *Az őszinte kurva (The Honest Whore)* c. darabjából származik, de nem egyenes idézet.

³⁷ Numa Pompilius (ur. i. e. 715-672) Róma második, egyértelműen fiktív királya, akit a nép választott Romulus mennybemenetele után. Uralkodása alatt egyszer sem háborúzott. Mélyen vallásos volt, az istenek üzenetét (a vaticinatiókat) a Vaticanus dombról (a mai Vatikán helye) közvetítette a nép felé. Ő rendelte el a halott anyán történő császármetszést a magzat érdekében.

³⁸ Valószínűleg mitikus spártai király az i. e. 8. században (Bertrand Russell pl. a nevéből – „farkasüző” – következtetett arra, hogy a helyi kultuszban Zeusz megfelelője lehetett), a nevéhez fűződik a híres spártai berendezkedés alkotmányosítása (a kisebbség uralma a többség felett, a spártai nevelési rendszer, a vének tanácsának megalapítása stb.).

³⁹ Szolón (i. e. kb. 638-558) athéni politikus, hadvezér, költő. A hét görög bölcs egyike. A nevéhez fűződik az adórszolgátság eltörlése és a timokratikus alkotmány bevezetése, mely az anyagi javak birtoklásával arányosan osztja a polgárjogot.

Leghornból⁴⁰ New York-ba hajózzák. Amerika az Óvilágba küldet a cukorkájáért! Vajon a tenger elmossa-e a foltot, melyet az élet e kiöntött kelyhe hagyott? Ilyen, a legmesszebbmenőkig ilyen a mi oly nagyra becsült kereskedelmünk, erre jönnek a magukat bízvást államférfinak és filozófusnak nevezők, a vakok, akik szerint a haladás és a civilizáció az ilyen és ehhez hasonló foglalatosságok tökéletesítésétől függ – bizony, a legyek foglalatossága ez a melaszos hordó körül! Nagyszerű lenne, mondja erre valaki, ha az emberek osztrigák lennének.⁴¹ Nagyszerű lenne, felelem én, ha az emberek szúnyogok lennének.

Herndon hadnagy,⁴² akit a kormányzat az Amazonas-vidék feltérképezésére, és, mint mondják, a rabszolgaság kiterjesztése lehetőségeink felmérésére küldött, azt jelentette, hogy ott szükség lenne „egy vállalkozó szellemű, ipari népre, akik ismerik az élet kényelmeit, és akik magasabb érdeklődésük miatt ki szeretnék és tudják is aknázni az ország hatalmas erőforrásait.” Vajon mik azok a „magasabb érdeklődések”? Nem az olyan luxus javak, mint a dohány vagy a rabszolga, mint otthonában, Virginiában, nem is a jég, a gránit, vagy más nyersanyagok, mint nálunk, Új-Angliában; „az ország hatalmas erőforrásait” nem is a föld termékenysége vagy terméketlensége jelenti. A legnagyobb érdeklődés, bárhol is jártam, valami magas és derék cél iránt volt megfigyelhető az ottaniak részéről. Ez az a „hatalmas erőforrás”, amelyért koslatjuk a Természetet, annak teljesítőképességén is túl – és ez az, amiért az emberiség is kihal majd belőle. Amikor majd kultúrát akarunk krumpli helyett, felvilágosodást cukornád helyett, akkor aknázzuk majd ki helyesen a világunkat, és e kiaknázás eredményei lesznek nem a rabszolgák, nem is a parancsolóik – hanem hősök, szentek, költők, filozófusok és helyreállítók.

Röviden, ahogy hótorlasz is szélcsendben keletkezik, úgy jönnek létre az intézmények is az igazság csendjében. De a feltámadó igazság kérlelhetetlenül el is söpri őket.

Amit politikának hívnak, az olyan hatalmas és embertelen valami, hogy alig is veszem észre, hogy bármi közöm lenne hozzá. Az újságok, ahogy látom, szertartásosan a politikának

⁴⁰ Azaz Livorno. A 19. században élénk kereskedelem folyt Itália és az USA között és e kettő volt a legfontosabb kikötő.

⁴¹ Ez egyrészt lehet egy korabeli társadalomkritikus véleménye, és ennyiből is látszik, hogy nem túlságosan üt el Thoreau-étől – ez esetben azonban a következő mondat aligha érthető. Másrészt lehet Thoreau saját véleményének további felöltöztetése is, amennyiben azt jelenti, hogy az osztriga nem merül, úgy az említett államférfiak és filozófusok sem merülnek a kulturális sekélyesség tengerében. A következő mondat azonban ebben a kontextusban az előző vélemény meghaladását jelenti, amennyiben Thoreau azt mondja, hogy ennyi erővel az ember szúnyog (vagy bármi más) is lehetne, akkor is neki kéne alkalmazkodnia, hogy mentse a helyzetét, márpedig Thoreau alapvetően ezzel nincs kibékülve.

⁴² William Lewis Herndon (1813 – 1857) az amerikai tengerészgyalogság hadnagya, 1851-ben kapott megbízást az Amazonas térségének feltérképezésére, mely tapasztalatait az 1854-es *Az Amazonas völgyének feltárása* (*Exploration of the Valley of the Amazon*) c. könyvében publikálta, Thoreau is ebből idéz.

és a kormányzatnak szentelik néhány semleges cikküket – valaki azt mondaná, ez védi meg őket. De mivel én szeretem az irodalmat és az igazságot (már amennyit megérték belőle), sohasem is olvashattam ezen újságokat. Nem akarom így tompítani az igazságérzetemet. Nem hívhatnak tetemre, amiért akár egy elnöki üzenetet is elolvastam! Mily szörny eón, amikor birodalmak, királyságok és köztársaságok kopogtatnak a magánember ajtaján bebocsáttatást kérve, hogy aztán a könyökébe kapaszkodva sűrűn kérjék az elnézést! Alig találok olyan újságot, mely nem valamely pártért jár közben, pitizik nekem, az olvasónak a szavazatért. Bosszantóbb, mint egy olasz koldus! Mintha a pap mondana misét az elszegényedett kereskedőért, vagy a hajóskapitány keresne szállást a potyautasának, mert ő maga nem tud, egy szót sem beszélve angolul, és valami kusza történetet hallok a Vezúv kitöréséről meg a Pó áradásáról, amely ilyen helyzetbe sodorta... Ilyenkor mindig valami munkát javaslok tétován, esetleg a szegényházat – de, ugyan, az ilyen ördög miért nem marad csendben, mint én? Elnök, Őszerencsétlensége, megcsalva dolga közben: az újság az igazi úr! A kormánytagok meg olyanok, mint a tengerészgyalogosok a Függetlenség Erődében!⁴³ Az utolsó árulók az újságot nem olvasók, ám őket körbeudvarolja a hatalom ezért.

Ma a politika és a napi rutin érdekli leginkább az embereket, holott ezeknek is olyan tudattalanoknak kéne lenniük, mint a testi funkcióknak. Ezek is amolyan infra-humán, belső működések, vegetáció szintűek csupán. Néha félálomban eszmélek csak rájuk, mások meg az emésztési zavar kapcsán figyelnek belső folyamataikra. Mintha a gondolkodó elszánná magát a teremtés nagy zúzájának megismerésére... A politika így a társadalom zúzaköve, tele homokkal és kővel, a két párt meg annak két fele, amelyek néha még kettéválnak, hogy aztán egymás közt is őrlődjenek. Tehát nem csak az egyének, de az államok is szenvedhetnek emésztési zavartól, ami gondolhatják, hogy mily kevésbé elegánsan mutatkozik meg... Az életünk így lesz felejtés helyett emlékezés, de még milyen éles! Olyan dolgokra is figyelmesek leszünk, amelyre éber óráinkban nem kéne... De bár találkozhatnánk olykor jó emésztésűekkel⁴⁴ is, nem csak betegekkel, közösen örvendő így a napnak! Biztosan nem kérek nagyot...

⁴³ A bostoni Függetlenség Erőd (Fort Independence) az Amerikai Egyesült Államok egyetlen állandó erődje volt, 1851-ben kapott grániterősítést. Thoreau itt az erőd utolsó mentsvár voltára utalhat: míg a katonákat az ellenség, a politikusokat az újságok szorítják.

⁴⁴ Thoreau itt a „dyspeptic” (emésztési zavar) szóval és annak kitalált ellentétével, az „eupeptic”-kel (kb. jó emésztésű) alkot lefordíthatatlan szójátékot.